

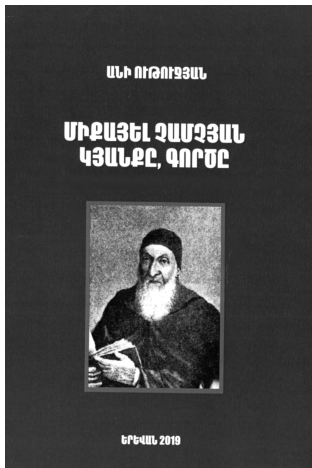

ԱՆԻ ՌԻԹՈՒՋՅԱՆ. Միքայել Չամչյան. կյանքը, գործը, *Երևան, ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտ, 2019, 112 էջ* *:

Բանալի բառեր՝ Ա. Ութուջյան, Մ. Չամչյան, <<Պատմութիւն Հայոց>>, Մխիթարյաններ, կաթողիկ եկեղեցի, միջեկեղեցական հարաբերություններ:

Անի Ութուջյանի <<Միքայել Չամչյան. կյանքը, գործը>> աշխատությունը նվիրված է Մխիթարյան միաբանության հայրերից, հանրահայտ պատմաբան, քերականագետ, աստվածաբան, հասարակական-մշակութային գործիչ Միքայել Չամչյանին: Հեղինակը համառոտ ներկայացրել է մեծ հայագետի կյանքն ու բազմակողմանի գործունեությունը: Աշխատությունը բաղկացած է երեք գլխից, որոնցից առաջինում ներկայացվում է Մ. Չամչյանի կյանքը, երկրորդում՝ նրա սպրած ժամանակը, հասարակական-քաղաքական գործունեությունը, իսկ երրորդում՝ հայագետի գլխավոր, հիմնարար աշխատության՝ <<Պատմութիւն Հայոց>>-ի ունեցած նշանակությունը հայ պատմագրության զարգացման ընթացքում:

Ստեղծագործող յուրաքանչյուր հեղինակ ձևավորվում է իր ժամանակի պատմական համատեքստի, սոցիալ-հասարակական զարգացումների, միտումների իրականության մեջ: Այս առումով՝ Մ. Չամչյանը Մխիթարյան միաբանության հիմքում դրված փիլիսոփայության և հայեցակարգի ամենացայտուն արտահայտողներից էր: Լինելով կաթողիկ միաբանության ներկայացուցիչ՝ ինչը ենթադրում էր առավելապես պահպանողականության, ինչու ոչ նաև ծայրահեղ պահպանողականության հասարակական-քաղաքական հոսանքներին հարելու հավանականություն, սակայն, շնորհիվ Մ. Չամչյանի, Մխիթարյան միաբանությունը ձգտում էր իր գործունեությունը համա-

---

* Ներկայացվել է 12. XI. 2019 թ., ընդունվել է տպագրության 18. XI. 2019 թ.:

հունչ դարձնել ժամանակաշրջանի հասարակական-քաղաքական առաջընթացային միտումների հետ: XVIII–XIX դդ. եվրոպական իրականությունն ապրում էր Լուսավորականության շարժմամբ ընթացող, դեպի մեծ փոփոխություններ տանող ժամանակաշրջանում, որտեղ ինչպես հասարակական, այնպես էլ անհատական մակարդակում մտածողության փոխակերպումների հիմքում աննախադեպ բարձրանում էր գիտելիքի դերը: Մի կողմից ավատատիրական կացութաձևի, Կաթոլիկ եկեղեցու առավել ծայրահեղ պահպանողական դրսևորումների, մյուս կողմից՝ ժամանակի Լուսավորականության գաղափարների կրողներով ձևավորված հզորագույն շարժման միջև հակասությունները, ի վերջո, տանելու էին արմատական սուր դրսևորումների, ինչպիսիք էին եվրոպական տարբեր երկրներում, հատկապես Ֆրանսիայում տեղի ունեցած հեղափոխական շարժումները:

Գրքի I գլխում՝ «Միքայել Չամյան. կյանքը», Ա. Ութուջյանը հայագետի կյանքը և գործունեությունը ներկայացնելիս փորձել է կենսագրական բովանդակությունը զուգորդել մեծ հայագետի ապրած ժամանակի, հասարակական հոսանքների տրամաբանության մեջ նրա ստեղծագործական, գիտական գործունեության ներկայացմամբ: Անշուշտ, կարծում ենք, որ Չամյանի հասարակական գործունեությունը, նրա աշխարհայացքի, փիլիսոփայական մոտեցումների էությունն ավելի համակողմանի քննության արժանացնելու տեսանկյունից արդյունավետ կլիներ հաճախ զուգահեռներ տանել XVIII–XIX դդ. եվրոպական տարբեր մտածողների մտքերի, փիլիսոփայական մոտեցումների հետ:

Մենագրության II գլխում՝ «Ժամանակը, հասարակական-քաղաքական գործունեությունը», հեղինակը հատուկ ուշադրության է արժանացրել հայ Առաքելական և Կաթոլիկ եկեղեցիների, պապականության նկատմամբ Մ. Չամյանի վերաբերմունքը, դիրքորոշումներն ու ներգրավվածությունը: Նաև անդրադարձել է հայագետի ներդրմանն աշխարհաքաղաքական պատճառներով պայմանավորված կրոնական տարբեր համայնքներ ներկայացնող հայ հատվածների միջև լարված, կազմաքանդող պայքարը մեղմացնելու գործում: Ընդ որում, այդ համատեքստում ներկայացվել են նրա՝ ինչպես գիտական գործունեության, այնպես էլ հասարակական-քաղաքական ոլորտներում ունեցած կառուցողական ավանդը: Չամյանը չէր կարող անմասն մնալ աշխարհաքաղաքական գերլարված

հարաբերությունների կիզակետում հայտնված հայության հասարակական-քաղաքական, մշակութային խնդիրներից, երբ պապականությունն իր բազմաթիվ միաբանությունների միջոցով իրականացնում էր կաթոլիկության տարածման ագրեսիվ քաղաքականություն, որի թիրախներից էր հատկապես Օսմանյան կայսրության հայ բնակչությունը: Մյուս կողմից կայսրության և եվրոպական պետությունների միջև ձևավորված քաղաքական լարված հարաբերություններն էլ ավելի էին խորացնում հայության մեջ կազմաքանդող միտումները: Հենց Մ. Չամչյանի և նրա համախոհ Մխիթարյան այլ միաբանների համակողմանի ջանքերի շնորհիվ փորձեր էին արվում մեղմացնել այդ հակասությունները, ստեղծել այլընտրանքային հարթակներ, մասնավորապես գիտական, մանկավարժական, որոնք կարող էին միավորել հայությանը՝ անկախ նրանց դավանանքային պատկանելության: Այս առումով ուշագրավ է հետևյալ մեջբերումը. «Միննույն ժամանակ Չամչյանը չի մոռանում մատնացույց անել հաշտության և մերձեցման այն եզրերը, որոնք, նրա կարծիքով, ընդհանրացնում էին «երկու քույր» եկեղեցիներին: Ի տարբերություն կաթոլիկ քարոզիչների, որոնք պնդում էին, թե հայ ժողովրդի համար անխուսափելի պահանջ է Հռոմի եկեղեցուն միանալը, Չամչյանը հավաստիացնում էր, թե դրա կարիքը չկա, քանզի հայոց եկեղեցին սկզբից նեթ ուղղափառ է եղել և մնում է այդպիսին» (էջ 51):

Մենագրության III գլուխը հեղինակն ամբողջությամբ նվիրել է Մ. Չամչյանի «Պատմութիւն Հայոց» աշխատությանը: Հարկ է նկատել, որ Ա. Ութուջյանը ներկայացրել է ինչպես բուն Հայաստանում, այնպես էլ գաղթօջախներում մշակութային, քաղաքական ու տնտեսական ներքին իրողություններից բխող այն գործոնները, որոնք մեծ հայագետի մոտ հասունացրել են գրելու իր եռահատոր աշխատությունը: Այն հանգամանքը, որ հայ մշակութային զարկերակներն արդեն Չամչյանի ապրած դարաշրջանում բուն Հայաստանից, հայության տևական արտագաղթի հետ միաժամանակ, տեղափոխվել էր գաղթօջախներ, առաջացնում էր ինքնության պահպանման սուր խնդիրներ, ինչը չէր կարող անարձագանք մնալ ժամանակի հայ մտածողների կողմից: Ուստի Մ. Չամչյանի «Պատմութիւն Հայոց»-ը դեռևս 1512 թ. Հակոբ Մեղապարտի կողմից Վենետիկում հիմնված հայատառ տպարանի հիմքում դրված մեծ գաղափարի շարունակությունն էր, այն է՝ ստեղծել հայ ժողովրդի ձևավորումից մինչև հեղինակի ապրած ժամանակները ձգվող ամփոփ պատմություն, ինչն անհրաժեշտ էր,

ինչպես գաղթօջախներում, այնպես էլ՝ բուն հայրենիքում ինքնության պահպանության համար: Անշուշտ, կարծում ենք, որ հայ իրականության վերոնշյալ իրողություններով պայմանավորված գործոններից զատ, կարելի էր անդրադառնալ նաև Մ. Չամչյան-պատմաբանին նույն ժամանակաշրջանի պատմագիտական դպրոցներում տիրող միտումների համատեքստում. պատմագիտական ի՞նչ դպրոցներին կարող էր նա հարել, զուգահեռներ տանել ժամանակի եվրոպական պատմագիտական շրջանակների, պատմաբանների աշխատությունների հետ, ինչը հնարավորություն կտար առավել համակողմանիորեն բացահայտելու նրա՝ որպես պատմաբան և հասարակական-մշակութային գործիչ որդեգրած աշխարհայացքային մոտեցումները:

Ա. Ութուցյանի «Միքայել Չամչյան. կյանքը, գործը» աշխատությունը ներդրում է մեծ հայագետի գործունեության ուսումնասիրության առումով: Այն կարևոր է նաև XVIII–XIX դդ. գաղթօջախներում հայ իրականության մեջ մշակութային, քաղաքական ու հասարակական միտումների, զարգացումների ուսումնասիրության տեսանկյունից, քանի որ հենց դրանք էին, որ, ի վերջո, իրենց սլաքներն ուղղելու էին դեպի բուն Հայաստան, որտեղ դեռ պետք է փոխակերպվեին և դառնային XIX դ. մեծ թափ ստացող ազգային-ազատագրական շարժումների գաղափարական առանցքային հենքք:

ԶՈՆՐԱԲ ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ

Պ. գ. թ., ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի միջին դարերի բաժնի ավագ գիտաշխատող: Գիտական հետաքրքրությունները՝ Կիլիկիայի հայկական պետության, միջնադարյա առևտրի, առօրեականության պատմություն: Հեղինակ է 1 մենագրության և շուրջ 20 հոդվածի:
barevzor@gmail.com